

Evolution of Communities in the Forest Areas: A Case Study in Southern Thailand

Somyot Thungwa¹ Sirijit Thungwa²
and Vijarn Thaneerat³

¹Docteur Ingenieur (Agro-economie), Associate Professor,
E-mail : tsomyot@ratree.psu.ac.th

²M.Sc.(Agriculture), Associate Professor,
Department of Agricultural Development, Faculty of Natural Resources,
Prince of Songkla University

³M.Sc.(Agricultural Development),
Changwat Songkhla Land Development Office, Amphoe Muang, Changwat Songkhla

Abstract

The objectives of this research were to study the evolution of community settlement pattern of resources tenure, and to explain the utilization of forest resources, cause, conditions and impact of dynamic tenure and land use. The methodology of this study was qualitative, using both primary and secondary data from various sources. In the two villages of study area, data were gathered by interviews with key informants, observation, and attending community's workshops and conferences.

This study divided the evolution of community settlement, resource tenure and resource utilization into three periods: 1) 70 year ago the village was a muslim community, and the forest still fertile. Households and settlements were built on the river floodplains, and swidden agriculture was practiced, fruit trees cultivated, and rice grown. Many products were also harvested from the forest, and the river was an additional food resource. The communities were free to utilize all resources as they wished, although the private household did not have permanent tenure. 2) Second period, about thirty years ago the situation changed, as private property rights began to be established. People from other provinces began buying land in the area. The forest was cut from the floodplains to the foothills in order to plant more fruit

trees and para rubber. Many forest products were no longer available due to over-harvesting. After the para rubber was planted the communities and individuals began to desire tenure, but the government attempted to preserve the forest through national proclamations which attempted to prevent pioneering, but these efforts were largely unsuccessful due to concessions of forest for logging and lack of officers to control the use of forest area. 3)The last period, as a result, the forests were largely cut by concessions, leading to this era of and of government policies and strategies for conservation. This has had a direct impact on land use, and created conflict as government attempts to prevent forest settlement and some group of villagers wish to establish community forests and use the forest productivity sustainably meanwhile, another group wish to exploit forest commercially.

Keywords : communities, evolution, forest land use, ecological history, agrarian systems, Southern Thailand

วิวัฒนาการของชุมชนในเขตป่า: กรณีศึกษาในภาคใต้

สมยศ ทุ่งหว้า¹ ศิริจิต ทุ่งหว้า²
และ วิจารณ์ ธานีรัตน์³

¹Docteur Ingenieur (Agro-economie), รองศาสตราจารย์

E-mail : tsoomyot@ratree.psu.ac.th

²วท.ม.(เกษตรศาสตร์), รองศาสตราจารย์

ภาควิชาพัฒนาการเกษตร คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

³วท.ม.(พัฒนาการเกษตร),

สำนักงานพัฒนาที่ดินจังหวัดสงขลา อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิวัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ลักษณะ และรูปแบบการถือครองทรัพยากรและการใช้ทรัพยากรในเขตป่า เพื่ออธิบายสาเหตุ เงื่อนไข และผลกระทบการเปลี่ยนแปลงการถือครองและการใช้ที่ดิน โดยการใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งใช้วิธีการศึกษาหลายอย่างประกอบกัน คือ รวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิ และข้อมูลปฐมภูมิ การกำหนดเขตนิเวศทรัพยากร ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเพื่อสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลข่าวสารสำคัญ การสังเกต การประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้ง 2 หมู่บ้านที่คัดเลือกมาศึกษา

ผลการศึกษาสรุปได้ว่าการวิวัฒนาการเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน ระบบการถือครอง และการใช้ทรัพยากรของชุมชน 3 ช่วง คือ ช่วงแรกเมื่อ 70 ปีมาแล้ว เป็นยุคของการก่อตั้งถิ่นฐานของชาวมุสลิมที่มาจากบริเวณหมู่บ้านใกล้เคียง เข้าไปทำมาหากินทั้งแบบถาวรและบางฤดูกาล สภาพพื้นที่ยังเป็นป่าดงดิบ การตั้งถิ่นฐานของครัวเรือนอยู่บริเวณที่ราบใกล้สายน้ำ มีการทำไร่แบบแผ้วถางและเผา การปลูกไม้ผลแบบดั้งเดิม ทำนาในบริเวณที่พอจะสามารถทำนาได้ มีการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่าและลำสัตว์ นอกจากนี้แหล่งน้ำยังเป็นแหล่งจับสัตว์น้ำเป็นอาหารด้วย ชุมชนมีความเป็นอิสระในการใช้ทรัพยากรทั้งการใช้ที่ดินและผลผลิตจากป่า สิทธิในที่ดินของแต่ละครัวเรือนยังไม่มีการถือครองอย่างถาวร

ช่วงที่สอง เมื่อ 30 ปีที่ผ่านมา คนในชุมชนเริ่มอ้างสิทธิในที่ดินที่เคยทำประโยชน์ มีราษฎรจากจังหวัดใกล้เคียงอพยพเข้ามาซื้อสิทธิจากชาวไทยมุสลิมเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง สภาพพื้นที่เริ่มถูกแผ้วถางจากบริเวณที่ราบใกล้ๆ หมู่บ้าน แล้วขยายออกไปยังพื้นที่เขาและภูเขาสูงชัน มีการปลูกยางพาราและไม้ผลหนาแน่นบริเวณใกล้ริมน้ำและบริเวณบ้าน ผลผลิตจากป่าหลายชนิดถูกเก็บเกี่ยวนำออกภายนอกชุมชนทำให้ผลผลิตจากป่าลดลง เริ่มมีการถือครองที่ดินอย่างถาวรหลังจากที่การปลูกยางพาราในชุมชนและจากการที่รัฐประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติ รวมทั้งการให้เอกสารสิทธิในการถือครองแก่ราษฎรที่ได้ใช้ประโยชน์ที่ดินแล้วเพื่อยับยั้งการบุกรุกป่า แต่การบุกรุกป่าก็ยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากได้มีการให้สัมปทานการทำไม้นในพื้นที่และไม่มีบุคลากรเข้ามาดูแลควบคุมอย่างทั่วถึงและจริงจัง

ช่วงที่สาม ผลจากการบุกเบิกป่าทำให้ป่าไม้ถูกทำลายไปมากทั้งจากการสัมปทานและการบุกเบิกพื้นที่ทำกินของราษฎร จนกระทั่งเข้ามาสู่ยุคปัจจุบันรัฐได้มีนโยบายและมาตรการต่างๆ เพิ่มขึ้น เพื่ออนุรักษ์ป่าที่เหลืออยู่ ทำให้มีผลกระทบโดยตรงต่อชุมชนในการใช้ที่ดินและการใช้ทรัพยากรจากป่า เพราะรัฐได้ขยายขอบเขตป่าอนุรักษ์เข้าไปในพื้นที่ที่ราษฎรได้ทำกินแล้ว ราษฎรจึงได้รวมตัวกันจัดตั้งเป็นป่าชุมชนและใช้ทรัพยากรจากป่าภายใต้กฎเกณฑ์ของชุมชนเพื่อต่อรองกับรัฐ การบุกกรุกพื้นที่ป่าสมบูรณ์จึงเริ่มลดลง แม้ว่าจะมีการจัดตั้งป่าชุมชนขึ้นแต่ก็ยังคงเกิดความขัดแย้งระหว่างคนในชุมชนด้วยกันเอง โดยคนกลุ่มหนึ่งยังคงต้องการบุกกรุกป่าเพื่อขยายพื้นที่ทำกิน และนำผลผลิตจากป่าออกมายาขาย โดยการสนับสนุนของบุคคลภายนอกชุมชน ในขณะที่อีกกลุ่มต้องการอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรป่าอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : ชุมชน, วิชาการ, การใช้ที่ดินในป่า, ประวัติศาสตร์, ระบบสังคมเกษตร, ภาคใต้

บทนำ

ป่าไม้ ที่ดิน แหล่งน้ำ เป็นทรัพยากรที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างต่อเนื่อง ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าและความสำคัญยิ่งต่อมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม คุณค่าด้านวัตถุที่ได้จากป่าเพื่อใช้สอยและประโยชน์ด้านอื่นๆ ป่าช่วยรักษาและส่งเสริมความอุดมสมบูรณ์ของดิน ช่วยการควบคุม และเพิ่มปริมาณน้ำในดิน เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เป็นแหล่งอาหารและยา รวมทั้งเป็นแหล่งรายได้หลักและรายได้เสริม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนในท้องถิ่น เป็นแหล่งกำเนิดของต้นน้ำลำธารที่หล่อเลี้ยงเอื้ออำนวยประโยชน์แก่มนุษย์ ทำให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การดำรงชีวิตของสรรพสิ่งทั้งปวง จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอนุรักษ์ป่าไว้ในอัตราส่วนที่เหมาะสม การอนุรักษ์และพัฒนาป่าไม้โดยชุมชนได้เกิดขึ้นในหลายพื้นที่และสืบทอดกันมานานแล้ว ในขณะที่บางพื้นที่การจัดการทรัพยากรป่าไม้มุ่งเน้นผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ และเพื่อประโยชน์ทางอุตสาหกรรมเป็นหลัก ประโยชน์ที่แท้จริงไปตกอยู่กับคนบางกลุ่มไม่ตกอยู่กับชุมชนในท้องถิ่น จึงทำให้ประชาชนขาดจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของและหวงแหนทรัพยากรป่าไม้ รวมทั้งปัญหาความยากจนและการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่มีได้ค้ำจนถึงสภาพแวดล้อม ทำให้มีการใช้พื้นที่ป่าไม้เป็นที่ทำกินและกิจการอื่นๆ โดยไม่ได้คำนึงถึงผลเสียที่จะตามมา สิ่งเหล่านี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สถานการณ์ป่าไม้ของประเทศอยู่ในสภาพวิกฤติ (อำนาจ คอวนิช, 2525)

เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหารัฐบาลจึงได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509) ให้รักษาพื้นที่ป่าของประเทศไว้ร้อยละ 50 หรือประมาณ 161 ล้านไร่ ในขณะนั้นมีป่าไม้อยู่ร้อยละ 53 หรือประมาณ 171 ล้านไร่ เพื่อเป็นพื้นที่ป่าไม้ของชาติ ซึ่งจะเป็นพื้นที่บริเวณใต้น้ำยึดถือตามผลการจำแนกประเภทที่ดินทั่วประเทศตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2504 เป็นหลัก เพื่อกำหนดสัดส่วนระหว่างพื้นที่ป่าไม้ต่อพื้นที่ซึ่งจะนำมาใช้ประโยชน์ในการทำกินของประชาชน ใช้ประโยชน์ทางราชการ และอื่นๆ อันจะเป็นการยุติปัญหาข้อขัดแย้งเกี่ยวกับการบุกกรุกป่าและการเสื่อมโทรมของที่ดินและป่าไม้ (กรมพัฒนาที่ดิน, 2533; กรมป่าไม้, 2535) แผนดังกล่าวยังได้กำหนดให้พื้นที่ป่าไม้ลดลงได้ประมาณร้อยละ 40 หรือประมาณ 120 ล้านไร่ หากมีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นตามสภาวะการกดดันทางเศรษฐกิจและสังคม ตลอดทั้งความจำเป็นต้องนำทรัพยากรอื่นๆ มาใช้ประโยชน์และมีความต้องการใช้ที่ดินเพื่อกิจกรรมต่างๆ ในการพัฒนาประเทศ (โสภณ ชมชาญ, 2535) เพื่อให้พื้นที่ป่าไม้ดังกล่าวข้างต้นมีกฎหมายรองรับและบรรลุผล จึงได้มีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับที่ดินและป่าไม้ตามพระราชบัญญัติ พ.ศ.2484 รัฐสามารถควบคุม จัดการ รวมทั้งนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์ได้ เริ่มมีพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ และพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยกรมป่าไม้ได้

ดำเนินการประกาศพื้นที่เหล่านั้นเป็นป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า รวมทั้งพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ตามมติของคณะรัฐมนตรีตลอดมา พร้อมทั้งมาตรการเพื่อบริหารจัดการควบคุมดูแลการใช้ตามกลไกของรัฐผ่านหน่วยงานต่างๆ แต่สภาพการณ์ป่าไม้ก็ไม่ได้ดีขึ้น ทำให้ทรัพยากรที่เคยมีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ในอดีตถูกใช้ไปโดยไม่คุ้มค่า ถูกบุกรุกทำลายลงอย่างรวดเร็วทำให้พื้นที่ป่ามีความเสื่อมโทรมเกิดผลกระทบต่องสิ่งแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อม (มานพ เลขาประเสริฐ, 2534; กรมป่าไม้, 2535) ในปีพ.ศ.2536 พื้นที่ป่าไม้เหลือเพียงร้อยละ 26.02 หรือประมาณ 83,450,623 ไร่ (ธงชัย จารุพพัฒน์, 2537)

แม้ว่ารัฐบาลจะมีนโยบายแก้ไขปัญหาการลดลงของพื้นที่ป่าไม้โดยรูปแบบต่างๆ แต่ก็ไม่สามารถกระทำสำเร็จเพราะขาดความร่วมมือจากประชาชนในท้องถิ่น หน่วยงานของรัฐได้ใช้กลยุทธ์ และวิธีการบริหารจัดการที่ดินในรูปแบบที่แตกต่างกัน เช่น นิคมสหกรณ์ นิคมสร้างตนเอง โครงการปฏิรูปที่ดิน การให้สิทธิ์ทำกินใน ส่วนที่ได้ทำกินแล้วหรือ สทก.1 จัดเป็นหมู่บ้านป่าไม้ และโครงการจัดสรรที่ดินทำกินเพื่อราษฎรผู้ยากไร้ในพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรมหรือ คจก. และนโยบายของรัฐ บางอย่างไม่ว่าจะเป็นนโยบายสัมปทานป่า นโยบายปราบปรามคอมมิวนิสต์ นโยบายส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจ และการสร้างโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ได้มีส่วนทำให้พื้นที่ป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ถูกบุกรุกทำลายลงอย่างรวดเร็วเกิดผลกระทบต่องสิ่งแวดล้อมและก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ ทั้งในส่วนราชการกับส่วนราชการ ส่วนราชการกับประชาชน ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่นอย่างไม่มีที่สิ้นสุด กลายเป็นปัญหาเรื้อรังผูกพันทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ความล้มเหลวในการดำเนินนโยบายของรัฐ ต่อการจัดสรรทรัพยากรป่าไม้ เนื่องจากกรมป่าไม้ขาดกำลังคนและสมรรถภาพในการควบคุมดูแลป่า ก่อให้เกิดความขัดแย้งรุนแรงในหลายพื้นที่ ปัญหาการบุกรุกทำลายป่าและข้อขัดแย้งในการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่ามิได้ลดลงกลับมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงมากขึ้น (อำพล เสนาณรงค์, 2536; เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, 2534; มงคล ดำเนินนรินทร์, บัญชร แก้วส่อง, วีระ ภาคอุทัย, ประสิทธิ์

คุณรัตน์ และสุวิทย์ ธีรศาสตร์, 2536) สาเหตุที่เป็นดังนี้ เพราะผู้กำหนดนโยบายไม่ได้พิจารณาปัญหาที่ป็นระบบโดยมักจะมองว่าชุมชนกับป่าต้องแยกกัน อันเป็นทัศนะที่สวนทางกับสภาพความเป็นจริงทางสังคมและวัฒนธรรมที่คนกับป่าขึ้นอยู่กับกันมานาน โดยมีวัฒนธรรมพื้นบ้านประเพณี รูปแบบการจัดการโดยองค์กรของชุมชน และวิธีการทำมาหากินหลายอย่างที่เอื้อให้คนอยู่กับป่าได้อย่างกลมกลืน โดยไม่ทำลายระบบนิเวศของป่า การแก้ปัญหาป่าไม้ด้วยการขับไล่ราษฎรออกจากพื้นที่เพื่อที่จะปลูกสวนป่าที่ผ่านมาไม่ได้ส่งเสริมให้พื้นที่ป่าเพิ่มขึ้นเลย

ดังนั้นเพื่อให้ได้แนวทางในการจัดการพื้นที่ป่าอย่างเหมาะสมกับพัฒนาการของชุมชนในกระแสทางเศรษฐกิจสังคมของโลกในปัจจุบันจึงจำเป็นต้องศึกษาเพื่อให้เห็นสภาพข้อเท็จจริงเกี่ยวกับวิวัฒนาการของชุมชน อันจะส่งผลให้นำมาสู่การพิจารณาเชิงนโยบายที่เหมาะสมต่อไป การศึกษาครั้งนี้ได้ใช้พื้นที่ในอำเภอหนึ่งของภาคใต้ตอนล่างมาศึกษา โดยอำเภอนี้มีชุมชนตั้งถิ่นฐานอาศัยและใช้ประโยชน์อยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่ดินและป่าไม้เป็นเขตพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ เขตพื้นที่ป่าเพื่อเศรษฐกิจ พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติบางป่าได้ประกาศเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า อุทยานแห่งชาติ และโครงการสวนป่าซึ่งมีความขัดแย้งในเชิงความคิด และการใช้ทรัพยากรระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลกับชุมชนในท้องถิ่นหรือระหว่างกลุ่มคนต่างๆ ในชุมชนเอง เช่นเดียวกับชุมชนในพื้นที่เขตป่าหลายๆ แห่งในประเทศไทย อำเภอนี้มีพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติจำนวน 5 ป่า พื้นที่ 200,686 ไร่ รวมทั้งมีหมู่บ้านที่ตั้งถิ่นฐานถือครอง และใช้ทรัพยากรในเขตป่าประเภทต่างๆ ทำให้มีปัญหาความขัดแย้งเกิดขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิวัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในเขตป่า
2. เพื่อศึกษาลักษณะและรูปแบบการถือครองทรัพยากรและการใช้ทรัพยากรของชุมชนในเขตป่า
3. เพื่ออธิบายสาเหตุ เงื่อนไข และผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดินและการใช้ที่ดิน

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้เลือกศึกษาเจาะจงหมู่บ้านในเขตป่าตามความหมายของทางราชการ (ป่าสงวนแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า สวนป่า) 2 หมู่บ้านมาเป็นการศึกษา ใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิจากแหล่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลข่าวสารสำคัญ (key informants) โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง การสังเกตในแต่ละเขตนิเวศการใช้ทรัพยากรของพื้นที่โดยการนำทางของผู้ให้ข้อมูลข่าวสารสำคัญ การเข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการกับชาวบ้านในพื้นที่จำนวน 5 ครั้งในช่วง 2 ปีที่เข้าไปสัมผัสชุมชนเป็นระยะ ในทุกขั้นตอนของการเก็บรวบรวมข้อมูลได้มีการบันทึกภาคสนาม (field note) รวมทั้งนำข้อมูลมาทำการตรวจสอบแบบสามเส้า (triangulation) เป็นระยะๆ เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่น่าเชื่อถือได้ หลังจากนั้นจึงนำผลของการบันทึกและตรวจสอบข้อมูลมาเรียบเรียงและอธิบายเชิงบรรยายเป็นผลของการวิจัย

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

1. สภาพของชุมชนในพื้นที่ศึกษา

1.1 หมู่บ้านที่ 1 พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เขาและภูเขา บริเวณพื้นที่ทำกินประกอบไปด้วยที่ลาดเชิงเขาถึงภูเขา ลูกคลื่นลอนลาดถึงราบ ลักษณะเป็นที่ราบหุบเขาลาดลงมาจากภูเขา พื้นที่ราบมีน้อย อยู่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ตั้งแต่ 20-600 เมตร มีความลาดชันตั้งแต่ร้อยละ 0-2 จนถึงเกินร้อยละ 35 ขึ้นไป พื้นที่เขาและภูเขาประกอบไปด้วยภูเขาเล็กๆ และเป็นเทือกเขาที่มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ มีบางส่วนได้มีราษฎรเข้าบุกเบิกเป็นที่ทำกินและอ้างสิทธิ์ ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธารที่สำคัญที่ชุมชนได้ใช้ประโยชน์หลายหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีลำธารหลายสายที่ราษฎรพึ่งพาอยู่ สำหรับใช้ในการผลิตและบริโภค และทำน้าประปาภูเขามาใช้ประโยชน์ตลอดปีอีกด้วย และในปีพ.ศ.2534 กรมชลประทานได้สร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กขึ้น หมู่บ้านนี้มีการตั้งบ้านเรือนกระจายไปตามถนน และที่ราบแคบๆ ระหว่างหุบเขารอบๆ หมู่บ้าน เป็นกลุ่มบ้านที่อพยพเข้ามาตามระบบเครือญาติในพื้นที่ทำกินของครอบครัว และมีพื้นที่ทำกินบางส่วนอยู่บริเวณเนินเขาถึงภูเขา

ลักษณะของการใช้พื้นที่ แบ่งได้ดังนี้

1) สวนผลไม้ หนาแน่นบริเวณริมคลอง มีสภาพเป็นสวนผลไม้เก่าแก่ แต่ได้มีการเปลี่ยนสภาพเป็นสวนผลไม้เพิ่งปลูกเป็นบางส่วน และมีการปลูกไม้ผลผสมบริเวณบ้าน

2) การทำนา มีพื้นที่ราบเล็กๆ เพียงเล็กน้อย และได้เปลี่ยนแปลงไปปลูกยางพาราและไม้ผลเกือบทั้งหมด

3) สวนยางพารา ปลูกบริเวณต่างๆ ไปตั้งแต่บริเวณค่อนข้างราบถึงราบจนถึงพื้นที่เขาและภูเขาลาดชัน ในพื้นที่ทำสวนยางพาราบางส่วนเปลี่ยนแปลงไปปลูกไม้ผลโดยเฉพาะที่ใกล้แหล่งน้ำ

4) ป่าเสื่อมโทรม หรือ "ป่าโงะ" เป็นพื้นที่ที่ผ่านการทำไร่เลื่อนลอยในอดีตและเพิ่งผ่านการทำไร่เพื่อจับจองอ้างสิทธิ์ในพื้นที่ ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ช่วงต่อระหว่างที่ดินทำกินกับพื้นที่ป่าสมบูรณ์ ส่วนใหญ่ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากดอกหญ้าไผ่สำหรับทำไม้กวาดเพื่อเป็นรายได้เสริม

5) ป่าสมบูรณ์ บริเวณยอดเขาและภูเขา ซึ่งชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากป่าหลายชนิดทั้งที่เป็นรายได้ การบริโภค และการใช้สอยในครัวเรือน

สภาพการถือครองและที่ดินทำกินของหมู่บ้านที่ 1 พื้นที่ที่ราษฎรถือครองชัดเจนประมาณ 5,500 ไร่ ส่วนใหญ่จะมีเพียงใบแจ้งเสียภาษีบางร่องที่หรือ ภพท.6 เป็นพื้นที่ปลูกยางพาราประมาณ 3,500 ไร่ ไม้ผลประมาณ 800 ไร่ พื้นที่หัวไร่ปลายสวนซึ่งเป็นพื้นที่ช่วงรอยต่อระหว่างเขตป่าสมบูรณ์กับพื้นที่ทำกินประมาณ 1,000 ไร่ พื้นที่อื่นๆ ประมาณ 200 ไร่ พื้นที่ป่าสมบูรณ์ที่ชุมชนถือว่าเป็นป่าชุมชน และหมู่บ้านจะต้องช่วยกันดูแลประมาณ 10,000 ไร่ ซึ่งราษฎรได้จัดตั้งเป็นป่าชุมชนขึ้น แต่ยังมีความขัดแย้งในการจัดการป่าของรัฐที่ใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือ และมีความแตกต่างกับสิทธิ์การใช้ป่าตามกฎเกณฑ์ของชุมชน พื้นที่ทำการเกษตรอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ โดยมีลำดับของการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับสิทธิ์การถือครองพื้นที่ดังนี้

- หลังจาก พ.ศ.2498 พื้นที่บางส่วนมีเอกสารแจ้งการครอบครอง สค.1 ซึ่งต่อมาได้ถูกเปลี่ยนเป็นเอกสารสิทธิ์ น.ส.3 ในปีพ.ศ.2518

- พ.ศ.2501 พื้นที่ของหมู่บ้านถูกประกาศเป็นเขตป่าสงวนและคุ้มครอง

- พ.ศ.2521 ประกาศเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ

- พ.ศ.2525-2530 กรมป่าไม้ได้ออกเอกสารสิทธิ์ทำกินชั่วคราวในบริเวณพื้นที่ทำการเกษตรส่วนที่เหลือได้มีการเปลี่ยนเอกสารสิทธิ์เป็นนส.3 ในปี พ.ศ.2518 เพื่อยับยั้งการบุกรุกป่าสมบูรณ์

- พ.ศ.2534 กรมป่าไม้มีการแบ่งแยกเขตป่าสงวนแห่งชาติใหม่ โดยแบ่งเป็นป่าอนุรักษ์ และป่าเศรษฐกิจ พื้นที่ของหมู่บ้านบางส่วนจึงถูกจัดอยู่ในเขตป่าเศรษฐกิจและเขตอนุรักษ์ ซึ่งต่อมากกรมป่าไม้เรียกว่าเอกสาร สทก.1 คืนจากราษฎร เพื่อส่งมอบพื้นที่ให้กับทางสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมออกเอกสารสิทธิ์ สปก.4-01 แต่ปัจจุบันยังไม่ได้ดำเนินการออกให้กับราษฎรแต่อย่างใด ในขณะที่เดียวกันได้จัดแบ่งพื้นที่เศรษฐกิจบางส่วนออกไว้เป็นพื้นที่สงวน เนื่องจากมีพื้นที่ที่ลาดชันเกินร้อยละ 35 อยู่ด้วย พื้นที่นี้ไม่ได้จัดอยู่ในเขตที่จะทำการปฏิรูปที่ดิน ส่วนพื้นที่อีกประเภทกันออกไว้เป็นที่สาธารณะประโยชน์หรือใช้ประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งในทางราชการ และพื้นที่ที่เคยได้ สทก.1 ก่อนจำแนกป่าอนุรักษ์ก็จะไม่รวมอยู่ในโครงการปฏิรูปเช่นเดียวกัน

การดูแลรักษาป่าในพื้นที่นี้ไม่ประสบความสำเร็จในการป้องกันการเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่อย่างต่อเนื่องในพื้นที่ที่ราษฎรได้อ้างสิทธิ์และได้ทำการเกษตรในอดีต ตั้งแต่พ.ศ.2535 เป็นต้นมาก็มีการขยายพื้นที่ทำการเกษตรเป็นจำนวนมาก แม้ว่าได้มีการห้ามการขยายพื้นที่ไปยังพื้นที่ป่าก็ตาม แต่ราษฎรในหมู่บ้านนี้ได้มีข้อต่อรองการประกาศเขตป่าสงวนและเขตป่าเพื่อการอนุรักษ์บนพื้นที่เพาะปลูก โดยการจัดตั้งป่าชุมชน และได้ต่อสู้ความขัดแย้งในเรื่องการใช้ทรัพยากร โดยเฉพาะการทำไม้ผิดกฎหมายซึ่งมีมานานแล้ว เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิ์ในการควบคุมการใช้ที่ดินและทรัพยากรของหมู่บ้าน ตั้งแต่ได้มีการประกาศเป็นป่าชุมชน การใช้ทรัพยากรอย่างผิดกฎหมายได้ยุติลงได้ในระดับหนึ่งในหมู่บ้านนี้ ซึ่งได้แก่ การล่าสัตว์ รวมถึงการบุกรุกพื้นที่ป่าสมบูรณ์ทำได้ยากขึ้น แต่การทำไม้ยังผิดกฎหมาย

ก็ยังคงมีอยู่บ้าง

ลักษณะประชากร (พ.ศ.2538) มีประชากรทั้งสิ้น 687 คน เป็นชาย 329 และเป็นหญิง 358 คน จากจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 147 ครัวเรือน นับถือศาสนาพุทธประมาณร้อยละ 60 ศาสนาอิสลามประมาณร้อยละ 40 ชาวไทยมุสลิมได้เข้ามาอยู่ในพื้นที่นี้ระยะหนึ่งแล้วย้ายออกไป และย้ายกลับมาอยู่ใหม่ในช่วงเดียวกันกับกลุ่มไทยพุทธที่ได้เข้ามาเมื่อประมาณพ.ศ. 2508 โดยส่วนใหญ่มาจากครอบครัวชาวนาที่ยากจนมีที่ดินทำกินน้อยหรือไม่มีที่ทำกินจากจังหวัดและอำเภอใกล้เคียง การอพยพเข้ามาของราษฎรในระยะหลังจะเข้ามาหมู่บ้านนี้มากกว่าหมู่บ้านที่ 2 เป็นเพราะว่าประชากรในหมู่บ้านนี้ยังมีความหนาแน่นต่ำกว่า และยังมีที่ดินที่เหมาะสมในการปลูกยางพาราเพียงพอ และการควบคุมการใช้ที่ดินของทางราชการไม่เข้มงวดเท่าใดนัก

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนมีมานานแล้วเมื่อประมาณพ.ศ.2480 เคยมีผู้คนมาตั้งถิ่นฐานทำไร่แบบแผ้วถางและเผา และการปลูกไม้ผลแบบดั้งเดิมและเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่า มีทั้งผู้ที่มาอยู่ถาวรและมาทำกินในบางฤดูกาล โดยอพยพมาจากหมู่บ้านใกล้เคียงแต่ไม่ได้จัดตั้งเป็นหมู่บ้านอย่างเป็นทางการเพราะราษฎรมีรายชื่อในทะเบียนบ้านอยู่ที่ชุมชนเดิม แต่เนื่องจากมีที่ดินทำกินไม่เพียงพอจึงได้อพยพเข้ามา ทั้งที่อยู่ถาวรและมาอยู่ในบางฤดูกาลเพื่อทำไร่เลื่อนลอย เก็บเกี่ยวผลไม้อย่างเฉพาะๆเรียน รวมทั้งผลผลิตจากป่า มีการตั้งถิ่นฐานบริเวณที่ราบบริเวณริมคลองประมาณ 10 ครัวเรือนแต่แล้วต้องย้ายออกไปเนื่องจากการปราบปรามกลุ่มโจรอย่างหนักของทางราชการ เพราะพื้นที่บริเวณนี้เคยเป็นที่ของสุ่มของกลุ่มโจร เนื่องด้วยสภาพภูมิประเทศเขตนีนี้เป็นเขตรอยต่อของ 4 จังหวัด กลุ่มโจรจึงใช้พื้นที่นี้ในการหลบหนีการปราบปรามของทางราชการ ทั้งช่วงอีกระยะหนึ่งราษฎรก็ได้อพยพเข้าไปอีก แต่แล้วได้เกิดโรคระบาดจึงได้มีการอพยพออกไป แต่ชาวบ้านก็ยังมีการอ้างสิทธิ์ในผลไม้ที่เขาได้ปลูกไว้ และกลับไปเก็บเกี่ยวผลผลิตในฤดูกาลและการทำไร่เลื่อนลอยด้วย

เมื่อประมาณพ.ศ.2500 ได้มีชาวไทยมุสลิมจากอำเภอใกล้เคียงและผู้ซึ่งเคยอาศัยอยู่ในชุมชนนี้ได้อพยพเข้ามาใช้ประโยชน์พื้นที่เดิมที่เคยจับจองไว้

รวมทั้งจับจองพื้นที่ใหม่เพื่อทำไร่ มีการจับจองอ้างสิทธิ์ในที่ดินไว้มาก ต่อมาประมาณพ.ศ.2510 ได้มีผู้คนเข้ามาซื้อสิทธิ์ในที่ดินจากชาวไทยมุสลิมและขยายที่ทำกินต่อกันมาด้วยการปลูกยางพาราเป็นหลัก จากหลักฐานสุสานฝังศพบริเวณริมคลองซึ่งอยู่ใกล้กับที่ตั้งถิ่นฐานชุมชนดั้งเดิม และจากหลักฐานอายุของต้นทุเรียนและมะพร้าว ซึ่งให้เห็นประวัติอันยาวนานในการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในการถือครองและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรก่อนที่จะประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติ

1.2 หมู่บ้านที่ 2 ที่อยู่อาศัยอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเดียว พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงชัน บริเวณพื้นที่ทำกินประกอบไปด้วยลูกคลื่นลอนลาดถึงที่ราบ และที่ลาดเชิงเขาถึงภูเขาสูงชัน มีป่าและภูเขารอบๆ หมู่บ้านซึ่งเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 500-600 เมตร เป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธารที่สำคัญ ที่อยู่อาศัยของราษฎรในหมู่บ้านนี้อยู่นอกเขตป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งได้ถูกกันออกจกเขตป่ามานานแล้ว เนื่องจากเป็นชุมชนเก่าแก่ได้มีการแจ้งการครอบครองตั้งแต่พ.ศ.2498 แต่พื้นที่ทำกินส่วนใหญ่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ

ลักษณะของการใช้พื้นที่ของหมู่บ้านนี้แบ่งได้ดังนี้

- 1) สวนผลไม้ หนาแน่นบริเวณริมคลอง มีสภาพเป็นสวนผลไม้เก่าแก่ แต่ได้มีการเปลี่ยนสภาพเป็นสวนผลไม้เพียงปลูกเป็นบางส่วน
- 2) การทำนา บริเวณที่ราบเล็กๆ ที่มีคลองสองสายไหลมาบรรจบกันเป็นพื้นที่ที่ใช้ทำนามาตั้งแต่อดีต
- 3) สวนยางพารา ปลูกบริเวณพื้นที่ค่อนข้างราบถึงที่ราบที่ไม่ได้มีการทำนา หรือปลูกไม้ผลผสมผสาน ส่วนพื้นที่ลาดเชิงเขาถึงภูเขาสูงชันได้ใช้สำหรับปลูกยางพาราเป็นส่วนมากและบางส่วนได้เปลี่ยนจากการปลูกยางพารามาปลูกไม้ผล
- 4) ป่าเสื่อมโทรมหรือป่าไผ่ เป็นพื้นที่ที่เคยเป็นไร่เลื่อนลอยในอดีต ป่าบางส่วนได้ถูกฟื้นตัวประกอบไปด้วยไม้หลายชนิดที่มีค่าสำหรับใช้ประโยชน์ของชาวบ้าน เช่น สะตอ เนียง ไม้ไผ่ เหยียง ไม้ยืนต้นอื่นๆ และหญ้าไผ่ บริเวณป่าเสื่อมโทรมหรือป่าไผ่นี้มีการอ้าง

สิทธิ์โดยราษฎรในพื้นที่

5) ป่าสมบูรณ์ บริเวณยอดเขายังเป็นป่าสมบูรณ์ แม้ว่าบางส่วนถูกโค่นไปเมื่อประมาณพ.ศ. 2510 แล้วก็ตาม

พื้นที่ที่ราษฎรถือครองชัดเจนทุกประเภทประมาณ 4,100 ไร่ เป็นพื้นที่ปลูกยางพาราประมาณ 2,800 ไร่ พื้นที่ปลูกไม้ผล 900 ไร่ ทำนา 200 ไร่ พื้นที่อื่นๆ 200 ไร่ พื้นที่ป่าประมาณ 15,000 ไร่ เอกสารการถือครอง นส.3 และ สค.1 มากกว่าหมู่บ้านที่ 1 ส่วนเอกสารสิทธิ์อย่างอื่นเป็น ภท.6 เหมือนกัน แต่ราษฎรยังมีพื้นที่ทำการเกษตรอีกจำนวนมากในการทำสวนยางพาราซึ่งอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแต่มีข้อจำกัดไม่สามารถขุดท่อนส่งเคราะห์ปลูกแทนได้ ส่วนพื้นที่ป่าสมบูรณ์นั้นราษฎรสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่าได้ แต่ต้องไม่ทำลายต้นไม้ให้เสียหาย โดยมีลำดับการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับสิทธิ์การถือครองพื้นที่ดังนี้

- หลังจาก พ.ศ.2498 พื้นที่บางส่วนมีเอกสารครอบครอง สค.1 ซึ่งต่อมาได้ถูกเปลี่ยนเป็นเอกสารสิทธิ์ นส.3 ในปีพ.ศ.2518
- พ.ศ.2509 พื้นที่บางส่วนถูกประกาศเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ
- พ.ศ.2511 พื้นที่อีกบางส่วนถูกประกาศเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ
- พ.ศ.2521 ประกาศพื้นที่ที่ถูกประกาศให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติเมื่อพ.ศ.2509 ได้รับการประกาศเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า
- พ.ศ.2525-2530 กรมป่าไม้ได้ออกเอกสารสิทธิ์ทำกินชั่วคราวในพื้นที่ป่าที่ถูกประกาศให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติเมื่อพ.ศ.2511
- พ.ศ.2534 กรมป่าไม้มีการแบ่งเขตป่าสงวนแห่งชาติที่ถูกประกาศเมื่อพ.ศ.2521 เป็นป่าอนุรักษ์และป่าเศรษฐกิจ ต่อมากกรมป่าไม้เรียกเอกสารสิทธิ์ สทก.1 คืนจากราษฎรเพื่อส่งมอบพื้นที่ให้กับทางสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เพื่อออกเอกสารสิทธิ์ สปก.4-01 แต่ยังคงอยู่ในระหว่างดำเนินการ ในปีเดียวกันนี้ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าได้ขยายเพิ่มเพื่อประกาศเป็นเขตอนุรักษ์ธรรมชาติและสวนป่า

ในหมู่บ้านนี้มีหน่วยพิทักษ์ป่าของกรมป่าไม้ มีเจ้าหน้าที่ดูแลอยู่ในพื้นที่โดยอนุญาตให้ราษฎรเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่าได้ ถ้าหากว่าการเก็บเกี่ยวนี้ไม่เป็นการทำลายต้นไม้ และไม่อนุญาตให้ปลูกยางทดแทน โดยเฉพาะทางด้านตะวันออกของคลองช้าง จึงทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างราษฎรกับหน่วยพิทักษ์ป่า นอกจากนี้ความเข้มงวดที่เพิ่มขึ้นของกรมป่าไม้ รวมทั้งกฎระเบียบใหม่ๆ เกี่ยวกับการใช้ที่ดินและแนวเขตสวนป่า ซึ่งทับที่ทำกินของราษฎรทำให้มีความขัดแย้งมากขึ้น

ในพ.ศ.2538 มีประชากรทั้งสิ้น 634 คน เป็นชาย 316 คน เป็นหญิง 318 คน จากจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 114 ครัวเรือน นับถือศาสนาอิสลามทั้งหมด ผู้คนที่อพยพเข้าหมู่บ้านนี้ในปัจจุบันเป็นไปไม่ได้จำกัดกว่าหมู่บ้านแรกมาก เนื่องจากการควบคุมการใช้ที่ดินของรัฐอย่างเข้มงวดและมีการตั้งถิ่นฐานมานานแล้ว ทำให้มีความหนาแน่นประชากรสูงกว่า รวมทั้งพื้นที่มีความลาดชันสูงด้วย

หมู่บ้านนี้จัดว่าเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ ในช่วงก่อนพ.ศ.2480 ประกอบไปด้วย 7 ครัวเรือน อันเกิดจากกลุ่มพี่น้อง 2 กลุ่ม ซึ่งอพยพมาจากหมู่บ้านใกล้เคียง และผู้คนที่อยู่หมู่บ้านใกล้เคียงเข้ามาใช้พื้นที่ในบางฤดูกาล เพื่อปลูกผลไม้ เก็บเกี่ยวผลไม้ ผลผลิตจากป่า ทำการเกษตรแบบไร่เลื่อนลอย และได้มีการบุกเบิกพื้นที่นาบริเวณที่ราบที่คลองสองสายมาบรรจบกัน การบุกเบิกที่นาจะต้องใช้แรงงานมากขึ้น ต้องถางป่าและยกคันนา เครื่องมือที่ใช้คือจอบ ใช้เวลานับปีจึงปรับปรุงเป็นที่นาได้ ในปัจจุบันยังมีทุเรียนพันธุ์พื้นเมืองแสดงให้เห็นความเก่าแก่ของหมู่บ้านที่มีอายุนับ 100 ปี

2. ภาพรวมเกี่ยวกับวิวัฒนาการของชุมชน

ข้อมูลจากหลายด้านสามารถนำมาสรุปวิวัฒนาการของชุมชนได้ดังนี้

ช่วงที่ 1 ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 การบุกเบิกที่ดินทำกินจากการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานของราษฎรจากหมู่บ้านใกล้เคียงเข้ามาตั้งหลักแหล่งทำกินและเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่า โดยการมาตั้งถิ่นฐานอยู่ทั้งอย่างถาวรและเข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่บางฤดูกาล มีการทำการเกษตรเลื่อนลอยแบบแผ้วถางและเผา ซึ่งเป็นรูปแบบการเกษตรหลักๆ เช่นเดียวกับพื้นที่อื่นๆ ใน

ประเทศไทยสมัยนั้น (จักริกิพย์ นาดสุภา, 2527) โดยในเขตที่ศึกษามีการปลูกข้าวไร่ พืชไร่ พืชผัก พืชประเภทกินหัว ทำนา และปลูกไม้ผลพื้นเมืองโดยเฉพาะทุเรียนบริเวณที่ได้มีการทำไร่แล้ว ส่วนใหญ่เป็นการปลูกไม้ผลเพื่อบริโภคและแบ่งปันในหมู่เครือญาติ นอกจากนี้อาหารและยาได้จากป่าซึ่งมีทั้งพืชผัก เห็ด หน่อไม้ ไม้ผลตามฤดูกาล สัตว์ป่า น้ำผึ้ง สัตว์น้ำตามแหล่งน้ำธรรมชาติ และพืชสมุนไพรต่างๆ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชนในช่วงนี้เป็นไปในลักษณะที่ถูกบังคับให้ส่งส่วย ซึ่งมีทั้งรูปแบบแรงงาน สิ่งของ และเงินตรา ทำให้ชาวบ้านต้องหลบหลีกการเสียภาษีไปบุกเบิกพื้นที่ทำกินในป่าลึก การถือครองที่ดินยังไม่เป็นการถาวร ยกเว้นที่ดินนาซึ่งมีอยู่จำนวนน้อย แต่มีการถือสิทธิ์ในไม้ผลซึ่งผู้ปลูกและลูกหลานเป็นผู้มีสิทธิ์ในต้นไม้ที่ได้ปลูกไว้ แม้ว่าต่อมาที่ดินนั้นถูกใช้ประโยชน์โดยครัวเรือนอื่นก็ตาม การใช้ผลผลิตจากป่าเป็นไปอย่างเสรี ยกเว้นน้ำมันยางที่ผู้เก็บมีสิทธิ์ในต้นยางที่ได้จับจองและทำการเจาะเพื่อเก็บน้ำมันยางไว้แล้ว แสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ทางการตลาดเข้ามาสู่ชุมชนในป่ามานานแล้ว ซึ่งขัดแย้งกับความเห็นต่างๆ ไปที่กล่าวว่า ชุมชนในป่าได้ถูกแยกตัวโดดเดี่ยวและทำการผลิตเพื่อยังชีพเท่านั้น แต่สอดคล้องกับการศึกษาของ Peluso, Vardergeest และ Lesley (1995)

ช่วงที่ 2 ระหว่าง พ.ศ.2480-พ.ศ.2510 ผู้อพยพจากจังหวัดใกล้เคียงได้เข้ามาตั้งถิ่นฐาน โดยส่วนใหญ่มาจากจังหวัดที่มีการทำนาเป็นหลัก ในช่วงนี้ประชากรเริ่มเพิ่มขึ้นมากและมีการซื้อขายสิทธิ์ในที่ดินจากกลุ่มที่เข้ามาอยู่ก่อนซึ่งจับจองอ้างสิทธิ์ไว้มาก การทำไร่เลื่อนลอยเริ่มลดน้อยลงมาก โดยหลังจากปีพ.ศ. 2490 มีการเปลี่ยนมาเป็นการทำไร่ในที่ดินเดิมและมีการอ้างสิทธิ์ในที่ดินอย่างถาวรเพื่อปลูกยางพารา ในช่วงนี้รัฐออกเอกสารสิทธิ์ครอบครองหรือ สค.1 ในบริเวณพื้นที่ราบที่ได้ทำประโยชน์แล้วและให้ราษฎรแจ้งพื้นที่ในการถือครองเพื่อเสียภาษีบำรุงท้องที่หรือ ภบท.6 ซึ่งมีชื่อเจ้าของผู้ถือครองที่ดินที่ได้แจ้งการครอบครองแล้ว ทำให้ผู้ที่ถือครองสิทธิ์ในต้นไม้โดยเฉพาะต้นทุเรียนที่บรรพบุรุษปลูกไว้ และตกทอดกับลูกหลานมีปัญหาเกี่ยวกับเจ้าของที่ดินที่มีชื่อตามที่ดินถือครองอยู่กับผู้ที่อ้างสิทธิ์ในต้นทุเรียนที่ถือครองมาแต่เดิม แต่ราษฎรก็มีการแก้ปัญหา

กันโดยในช่วงแรกๆ ของการแก้ปัญหาเป็นการแบ่งผลผลิตทุเรียนกันคนละครึ่ง ในระยะหลังเจ้าของต้นทุเรียนขายต้นทุเรียนให้กับเจ้าของที่ดินใหม่หรือตัดต้นทุเรียนขายแล้วแบ่งเงินกันคนละครึ่ง ในขณะที่เดียวกันผลผลิตจากป่าอีกหลายชนิดเริ่มมีความสำคัญทางการค้า มีการนำออกขายนอกชุมชนมากขึ้น และขาดการควบคุมทำให้ผลผลิตจากป่าเริ่มลดลง

ช่วงที่ 3 ตั้งแต่ พ.ศ.2510 ถึงปัจจุบัน มีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของราษฎรจากนอกหมู่บ้านระลอกใหม่ โดยการซื้อที่ดินจากชาวไทยมุสลิมที่ได้จับจองที่ดินไว้และบุกเบิกจับจองที่ดินป่าเพิ่มเติม นอกจากนี้ผู้ที่อาศัยอยู่เดิมในชุมชนมีการแบ่งแยกที่ดินให้กับครอบครัวที่เพิ่งแต่งงาน ทำให้พื้นที่ป่าลดลงอย่างรวดเร็วเนื่องจากการขยายการทำสวนยาง แสดงให้เห็นว่าหน่วยงานของรัฐโดยเฉพาะกรมป่าไม้ซึ่งรับผิดชอบโดยตรงไม่สามารถป้องกันการบุกรุกป่าของราษฎรได้สอดคล้องกับการศึกษาของ Vandergeest (1994) ที่กล่าวถึงสถานการณ์เช่นเดียวกันนี้ว่าเกิดขึ้นทั่วไปในประเทศไทย ในขณะที่รัฐก็ได้เข้ามาสร้างโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ให้แก่ชุมชน และประกาศตั้งหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ ขณะเดียวกันก็ได้มีการประกาศขยายเขตป่าเพื่อการอนุรักษ์เพิ่มครอบคลุมไปในชุมชน การขยายตัวของ การตั้งถิ่นฐานที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว พื้นที่ส่วนใหญ่ได้เปลี่ยนจากสภาพป่ามาเป็นสวนยางพาราและไม้ผลผสมยางพื้นเมืองที่ถูกทดแทนด้วยยางพันธุ์ดีซึ่งได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนโดยการให้ทุนจากสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง ทำให้รายได้หลักๆ ของคนในชุมชนได้จากยางพาราในขณะเดียวกันรายได้ที่เกิดจากอาชีพหาผลผลิตจากป่ามีสัดส่วนที่ลดลง

ปัจจุบันเกษตรกรมีที่ดินเป็นของตนเอง การได้มาซึ่งที่ดินมีหลายลักษณะทั้งมรดก ซื้อขาย บุกเบิกจับจอง แต่การบุกเบิกป่าได้สิ้นสุดลง รัฐได้เข้ามาดำเนินการในเรื่องเอกสารสิทธิ์การถือครองเพื่อจะให้เอกสารสิทธิ์สปก.4-01 ที่มีกฎหมายรองรับอันเป็นหลักประกันความมั่นคงในการถือครองที่ถูกต้อง แต่ก็ไม่ได้ครอบคลุมพื้นที่ที่ราษฎรได้ใช้ประโยชน์ทำกินแล้วทั้งหมด ยังมีพื้นที่อีกมากที่ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ทำกินแล้วอยู่ในเขตอนุรักษ์หรือพื้นที่ที่มีความลาดชันเกินร้อยละ 35 จะไม่รวมอยู่ใน

โครงการปฏิรูปที่ดินนี้ การใช้ประโยชน์ที่ดินที่ถือครองเปลี่ยนวัตถุประสงค์จากการผลิตเพื่อพึ่งตนเองมาเป็นการผลิตเพื่อการค้า และมีแนวโน้มที่จะปลูกไม้ผลทดแทนยางพารามากขึ้น โดยได้รับการสนับสนุนการลงทุนจากกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางภายใต้เงื่อนไขว่าพื้นที่ที่จะปลูกไม้ผลจะต้องเป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำ ถึงแม้ว่าราษฎรจะมีรายได้จากผลผลิตหลักก็ตาม แต่ผลผลิตจากป่าก็ยังมีค่าเป็นสำคัญสำหรับใช้สอย บริโภค และขายเพื่อเป็นรายได้เสริมให้กับครอบครัว อย่างไรก็ตาม การใช้ทรัพยากรจากป่าเป็นไปตามระเบียบภายใต้กฎเกณฑ์ของชุมชนมากขึ้น เนื่องจากมีการประกาศจัดตั้งป่าชุมชนของชาวบ้านบางกลุ่มในพื้นที่ศึกษา

ในอดีตรัฐยอมรับสิทธิการใช้ประโยชน์ทรัพยากรของชุมชนและยังส่งเสริมการบุกเบิกป่าเพื่อผลทั้งทางการเมืองและทางการพัฒนาเศรษฐกิจ เช่นในยุคแรกรัฐเพียงแต่ต้องการภาษีและส่วยจากชุมชน โดยไม่ได้จำกัดการใช้พื้นที่ของชุมชน รวมทั้งให้ชุมชนได้มีการควบคุมกันเอง ยุคต่อมาได้มีการส่งเสริมการปลูกพืชพาณิชย์โดยเฉพาะยางพารา การให้สัมปทานการทำป่าไม้ มีการสร้างถนนเข้าไปสู่ชุมชน ทำให้การขยายพื้นที่ทำกินเข้าไปในพื้นที่ป่าสมบูรณ์มีความสะดวกขึ้น ในขณะที่บางหน่วยงานของรัฐก็ได้มีการสร้างโครงสร้างพื้นฐานเข้าไปยังชุมชนพร้อมทั้งให้เอกสารสิทธิ์ทำกินในรูปแบบต่างๆ ซึ่งจะเห็นได้ว่ากระบวนการในการอนุรักษ์และพัฒนาของหน่วยงานรัฐเองก็ยังมีผลกลับกันทั้งแง่ความคิดและการปฏิบัติ ความขัดแย้งลักษณะเช่นเดียวกันนี้เกิดขึ้นทั่วประเทศไทย (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, 2534) จนกระทั่งปัจจุบันนี้คนในชุมชนเริ่มรวมกลุ่มกันที่จะดูแลรักษาป่าและทรัพยากรจากป่าที่ชุมชนนั้นเกี่ยวข้องโดยตรงคือการจัดการป่าชุมชน

3. การจัดการป่าชุมชน

3.1 หมู่บ้านที่ 1 ตั้งแต่ปีพ.ศ.2536 เป็นต้นมา หลังจากมีความขัดแย้งเกิดขึ้นระหว่างรัฐกับชุมชนเนื่องจากรัฐเข้าไปกำหนดขอบเขตป่าและได้มีการปักหลักเขตเข้าไปในพื้นที่ดินทำกินของชาวบ้าน ทำให้ราษฎรบางกลุ่มมีการรวมตัวกันและทำความเข้าใจกับสมาชิกในหมู่บ้านและหาความร่วมมือกับผู้นำชุมชนรอบเขตป่ามีการนัดประชุมเพื่อทำความเข้าใจกับสถานการณ์ที่เกิด

ขึ้นเพื่อสนับสนุนโครงการป่าชุมชนและยื่นข้อเสนอให้รัฐ โดยการสนับสนุนขององค์กรพัฒนาเอกชนเพื่อเจรจาต่อรองและร่างกฎระเบียบต่างๆ ด้วยการเสนอรูปแบบการจัดการป่าชุมชน ให้ความสำคัญกับชาวบ้านในการมีส่วนร่วมจัดการดูแลควบคุมการใช้พื้นที่ มีการออกระเบียบการใช้ทรัพยากรและเปลี่ยนแปลงการกำหนดขอบเขตการใช้พื้นที่ที่รัฐได้กำหนดขึ้น เพื่อที่จะให้เหมาะกับชุมชนคือ

1) ป่าชุมชนเพื่อการศึกษาเป็นการแบ่งพื้นที่ไว้เพื่อการศึกษาห้ามการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างสิ้นเชิง และมีการดูแลรักษาปลูกเพิ่มอย่างต่อเนื่องจำนวน 12 ไร่

2) ป่าชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ เป็นบริเวณที่เป็นป่าที่มีอยู่เดิม มีการพัฒนาดูแลรักษาและมีการใช้ประโยชน์อย่างมีกฎเกณฑ์โดยไม่ทำลายป่ารวมพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 10,000 ไร่

3) พื้นที่ทำกินของราษฎรซึ่งมีการถือครองที่ชัดเจน ได้แก่ นส.3 และ ภบท.6 พื้นที่ประมาณ 5,500 ไร่

อย่างไรก็ตาม แนวคิดในการจัดการป่าชุมชนของราชการกับของราษฎรยังมีความแตกต่างกัน การจัดการป่าชุมชนของราชการเป็นการฟื้นฟูป่าเสื่อมโทรมและมีสิทธิ์เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากร และเน้นประเด็นบทบาทของราษฎรและองค์กรประชาชนต่อการอนุรักษ์ป่า โดยมีกฎระเบียบและหลักการของป่าชุมชนนำเสนอแก่ทางราชการดังนี้ 1) หยุดยั้งการทำไม้เพื่อการค้า 2) หยุดยั้งการแผ้วถางทำลายป่าสมบูรณ์โดยไม่บุกรุกป่าเพิ่ม ช่วยกันปลูกป่า และเพิ่มพื้นที่ป่าในพื้นที่ทำกินด้วยวิธีวนเกษตร 3) การป้องกันดูแลรักษาเขตรับผิดชอบ และให้ผู้หาของป่า ช่วยกันสอดส่องดูแลป่า การจัดตั้งป้อมยามรักษาการณ์ มีการสำรวจความอุดมสมบูรณ์ของป่า การจัดฝึกอบรมการอนุรักษ์ การป้องกันไฟป่า โดยประสานกับสำนักงานป่าไม้จังหวัด 4) การใช้ประโยชน์จากป่า โดยเฉพาะจากไม้ ได้แก่ กิจกรรมสวนรวม วัด โรงเรียน มัสยิด และการใช้ไม้เพื่อสร้างบ้าน แต่ให้ใช้ในพื้นที่หมู่บ้านเท่านั้น ส่วนผลผลิตจากป่าประเภทอื่นที่ไม่ใช่เนื้อไม้เก็บเกี่ยวผลผลิตได้แต่ต้องไม่ทำลายต้นไม้มิ่ง ซึ่งจะต้องแจ้งให้คณะกรรมการป่าชุมชน

ทราบ 5) ห้ามดักจับสัตว์เพื่อการค้า 6) กรณีถือครองป่าเสื่อมโทรมถ้าไม่ใช้ประโยชน์ภายใน 4 ปี จะจัดพื้นที่ให้เป็นป่าชุมชน ยกเว้นกรณีจำเป็นจริงๆ

แนวคิดของทางราชการ โดยกรมป่าไม้ เป็นหน่วยงานของรัฐที่ควบคุมดูแล ซึ่งปราศจากการพิจารณาการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่มีอยู่เดิม ไม่ให้ความสำคัญต่อการจัดการของชุมชน ใช้กรอบของกฎหมายในการจัดแบ่งประเภทพื้นที่ เป็นการมองคนแยกออกจากป่า เนื่องจากถือว่าพื้นที่ป่าคุ้มครองอยู่ในความควบคุมของกฎหมายเกี่ยวกับป่าไม่มีข้อห้ามที่จะไม่ให้คนเข้าไปอยู่อาศัยทำกินและอำนาจในการจัดการอันเนื่องมาจากพื้นที่เหล่านี้อยู่ในเขตป่าตามกฎหมาย ซึ่งป่าชุมชนที่ทางราชการยอมรับเป็นเพียงพื้นที่ที่ชาวบ้านได้ช่วยกันปลูก ซึ่งทางสำนักงานป่าไม้จังหวัดได้เข้าร่วมโครงการด้วยเท่านั้น

ราษฎรในหมู่บ้านนี้ได้ดำเนินการเกี่ยวกับโครงการป่าชุมชน โดยตั้งคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ เพื่อพิทักษ์ป่ารวม 20 คน มีการปรึกษาและประสานความร่วมมือทั้งทางราชการ นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน ผู้นำชุมชน ตลอดจนนักการเมืองในท้องถิ่น มีการดำเนินงานและกิจกรรมต่างๆ อย่างต่อเนื่อง มีการประชุม สัมมนา และเชิญผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำตามธรรมชาติจากหมู่บ้านข้างเคียง มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นด้วยกัน ปัญหาและอุปสรรคของแต่ละพื้นที่ เพื่อที่จะให้ผู้นำเหล่านั้นกลับไปขยายผลในหมู่บ้านของเขาต่อไป และชุมชนข้างเคียงเริ่มเห็นความสำคัญ

3.2 หมู่บ้านที่ 2 เนื่องจากเป็นชุมชนเก่าแก่ และเป็นชุมชนชาวไทยมุสลิม การจัดการป่าในอดีตนั้นจะมีผู้ใหญ่บ้านและผู้นำทางศาสนาเป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์ โดยการยอมรับของสมาชิกในหมู่บ้าน แม้ว่าไม่ได้เขียนเป็นกฎระเบียบที่ชัดเจนเหมือนในหมู่บ้านแรก แต่ราษฎรก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี เนื่องจากมีความเชื่อในตัวผู้นำสูง เช่น การถือครองที่ดิน และการใช้ทรัพยากรจากป่าต้องขออนุญาตผู้ใหญ่บ้าน การตัดไม้และการนำไม้มาใช้จะเลือกขนาดของต้นไม้ที่จะนำมาใช้ประโยชน์ได้เท่านั้น การบุกเบิกพื้นที่จะไม่ถางในส่วนที่เป็นต้นน้ำ ซึ่งราษฎรถือว่าเป็นต้นน้ำลำธารที่ใช้ในการทำนาและหล่อเลี้ยงหมู่บ้านมาตั้งแต่อดีต

หลังจากเมื่อรัฐเข้ามาอ้างสิทธิ์ตามกฎหมายในการจัดการป่า ประกาศกำหนดเขตป่าต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วและมีเจ้าหน้าที่อยู่ในพื้นที่เข้ามาจัดการดูแลโดยตรง จึงเกิดข้อจำกัดในการใช้ประโยชน์พื้นที่และผลผลิตจากป่า จึงเกิดความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่กับราษฎรแต่ไม่รุนแรงเหมือนกับหมู่บ้านแรกที่ก่อตั้งเป็นป่าชุมชน

ปัจจุบันราษฎรในหมู่บ้านนี้มีการตื่นตัวในเรื่องการอนุรักษ์ป่าและดูแลป่า โดยส่วนรวมของหมู่บ้าน ได้ช่วยกันสอดส่องดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยของหมู่บ้าน ตลอดถึงการลักลอบการตัดไม้ของบุคคลภายนอก มีการตั้งป้อมยามและบุคคลในหมู่บ้านอยู่เวรร่วมกัน และมีการลาดตระเวนในตอนกลางคืน ถ้ามีเหตุการณ์ผิดปกติก็จะแจ้งทางราชการ ส่วนการประชุมหมู่บ้านก็จะมีการกล่าวถึงให้เห็นความสำคัญของป่า โดยมีคณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำทางศาสนาเป็นผู้แนะนำ และให้บุคคลที่หาของป่าช่วยกันสอดส่องดูแลป่าด้วย

จากการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านทั้งสองมีผลต่อชุมชนแตกต่างกันกล่าวคือ ในหมู่บ้านแรกแม้ว่าจะมีการตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนของชาวบ้านเพื่อพิทักษ์ป่า และได้รับแรงศรัทธาให้ราษฎรร่วมมือในการรักษาพื้นที่ป่าและมีกฎเกณฑ์ในการใช้ทรัพยากรจากป่าก็ตาม ยังมีกลุ่มชาวบ้านที่ไม่ร่วมในการรักษาและไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของชุมชน เนื่องจากได้รับผลประโยชน์จากการตัดไม้ทำลายป่าจากการสนับสนุนของกลุ่มอิทธิพลภายนอกและพยายามขัดขวางการทำงานของกลุ่มอนุรักษ์จากความขัดแย้งระหว่างกลุ่มราษฎรซึ่งปกป้องพิทักษ์ป่าและกลุ่มราษฎรที่ลักลอบตัดไม้ เป็นผลให้คณะกรรมการป่าชุมชนของราษฎรเพื่อพิทักษ์ป่าเสียชีวิต 1 คน จนมีผลให้กลุ่มราษฎรพิทักษ์ป่ามีความขาดและไม่เข้มงวดเหมือนเดิม สำหรับหมู่บ้านที่ 2 มีหน่วยพิทักษ์ป่าของทางราชการทำหน้าที่สอดส่องดูแลการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า และบุกรุกพื้นที่รวมถึงการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่า แต่ราษฎรก็ได้มีการตั้งป้อมยามอาสาสมัครของหมู่บ้านในการช่วยเหลือทางราชการอยู่เวรยามเป็นประจำเพื่อแจ้งเหตุต่อหน่วยพิทักษ์ป่า ซึ่งจะมีการลักลอบตัดไม้และบุกรุกป่าโดยกลุ่มคนภายนอก

หมู่บ้านที่มีนายทุนให้การสนับสนุน สำหรับลักษณะการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านทั้งสองแสดงในตารางที่ 1

4. ความขัดแย้งของชุมชนในการถือครองและการใช้ทรัพยากร

วิวัฒนาการของชุมชนในเขตป่าอันเนื่องมาจากปัจจัยต่างๆ ที่กล่าวมาก่อให้เกิดความขัดแย้งในลักษณะต่างๆ กล่าวคือ ในหมู่บ้านแรกมีความขัดแย้งเกิดขึ้น 3 ลักษณะคือ

4.1 ความขัดแย้งของชุมชนกับรัฐ เนื่องจากรัฐเข้าไปกำหนดเขตป่าเพื่อการอนุรักษ์ในพื้นที่ทำกินที่ราษฎรได้ทำประโยชน์แล้ว ทำให้ชุมชนอยากจะเข้ามาควบคุมการใช้พื้นที่เองและพยายามเปลี่ยนแปลงการกำหนดขอบเขตการใช้พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่รัฐกำหนดให้เหมาะสมกับชุมชน

4.2 ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มบุคคลภายในชุมชน เกิดจากกลุ่มอนุรักษ์ต้องการอนุรักษ์ป่าไว้และใช้ประโยชน์ตามความจำเป็น ซึ่งกลุ่มนี้ส่วนใหญ่มีที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยอยู่ในเขตอนุรักษ์ และกลุ่มที่เสียประโยชน์ โดยเฉพาะกลุ่มที่ทำไม้อย่างผิดกฎหมายนำไม้ขายให้กลุ่มคนนอกหมู่บ้าน ในขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งยังมีการทำกินโดยปกติและเป็นกลางกับเหตุการณ์นี้

4.3 ความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานของรัฐ เกิดจากโครงสร้างและนโยบายที่ขัดแย้งกันมาโดยตลอด เริ่มตั้งแต่การให้เอกสารสิทธิ์ในที่ดินประเภทต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว เมื่อมีชุมชนก็มีการจัดตั้งเป็นหมู่บ้านพัฒนาโครงการต่างๆ และส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจแต่รัฐก็ประกาศและกำหนดเขตป่าอนุรักษ์ขึ้นในชุมชน

สำหรับหมู่บ้านที่สองความขัดแย้งของชุมชนกับรัฐเกิดจากรัฐควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินในบางบริเวณที่ราษฎรได้ปลูกยางพาราซึ่งปัจจุบันยางอายุมากแต่ไม่สามารถปลูกทดแทนใหม่ได้ด้วยยางพันธุ์ดีและจากการขยายขอบเขตสวนป่าซึ่งพื้นที่บางบริเวณได้รุกกล้าเข้ามาในพื้นที่ทำกินของราษฎร ซึ่งราษฎรต้องการให้ทางรัฐกำหนดเขตตามสภาพความเป็นจริงที่เขาได้ทำกินแล้ว ส่วนความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานของรัฐก็เกิดจากโครงสร้างและนโยบายเหมือนกับหมู่บ้านแรก ประกอบกับหมู่บ้านนี้เป็นชุมชนเก่าแก่ บริเวณที่ตั้งชุมชนได้ถูกกันออกนอกเขตพื้นที่ป่า ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคน

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบการจัดการป่าชุมชนใน 2 หมู่บ้านที่ศึกษา

ลักษณะ	หมู่บ้านที่ 1	หมู่บ้านที่ 2
1. สาเหตุการเริ่มต้น	<ul style="list-style-type: none"> - การกำหนดเขตป่าของทางราชการเข้าไปในที่ดินของราษฎร - การกระตุ้นขององค์กรพัฒนาเอกชน - เป็นกลุ่มราษฎรที่อพยพมาทั้งหมด 	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นการรวมตัวกันอย่างธรรมชาติของคนในชุมชน - เป็นชุมชนเก่าแก่ที่ชาวบ้านต้องใช้น้ำจากป่าในการทำนาทำให้ราษฎรมีความผูกพันกับป่า
2. ลักษณะขององค์กร	<ul style="list-style-type: none"> - มีคณะกรรมการป่าชุมชนของราษฎรเพื่อพิทักษ์ป่า - มีกลุ่มสมาชิกป่าชุมชนเพื่อประสานงานกับคณะกรรมการป่าชุมชนเพื่อพิทักษ์ป่า 	<ul style="list-style-type: none"> - มีหน่วยพิทักษ์ป่าของทางราชการ - การตั้งป้อมยามเพื่ออยู่เวรลาดตระเวนโดยราษฎร
3. วิธีการจัดการป่า	<ul style="list-style-type: none"> - แบ่งป่าออกเป็น 3 ประเภทคือ ป่าชุมชนเพื่อการศึกษา ป่าชุมชนเพื่อการอนุรักษ์และป่าชุมชนเพื่อพื้นที่ทำกิน - มีกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์ป่าอย่างชัดเจนของชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> - การเลือกขนาดของไม้และปริมาณเท่าที่จำเป็น - บอกกล่าวผู้ใหญ่บ้านในการจับจองป่า - เดิมกรรมการมีสยิด โต๊ะอิหม่ามผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ออกกฎระเบียบและแก้ปัญหาความขัดแย้ง ในปัจจุบันถูกควบคุมโดยหน่วยพิทักษ์ป่า - การสร้างความตระหนักให้แก่ชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่า โดยผู้นำทางศาสนาและผู้นำหมู่บ้าน
4. ความสัมพันธ์กับรัฐและองค์กรภายนอก	<ul style="list-style-type: none"> - การดำเนินการโครงการป่าชุมชนมีการประสานความร่วมมือกับทางราชการ - มีการจัดตั้งองค์กรชาวบ้านเสนอกฎระเบียบในการใช้ทรัพยากรเสนอแก่ทางราชการ 	<ul style="list-style-type: none"> - ให้ความร่วมมือในการดูแลป่าตามที่ทางราชการได้ตั้งกฎระเบียบไว้ - สอดส่องดูแลการลักลอบตัดไม้ของบุคคลภายนอก
5. ผลของการจัดการป่าและปัญหา	<ul style="list-style-type: none"> - นโยบายในการจัดการป่าของรัฐไม่ต่อเนื่องทำให้การจัดการป่าไม่บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ 	<ul style="list-style-type: none"> - ราษฎรตระหนักถึงประโยชน์ของป่าและร่วมมือกับทางราชการที่จะรักษาป่า - มีความขัดแย้งในเรื่องสิทธิในที่ทำกินระหว่างราษฎรกับรัฐ

ในชุมชนด้วยกันในการใช้ประโยชน์จากป่าจึงไม่มี

5. กลุ่มและบุคคลที่เกี่ยวข้องในชุมชน

กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าในหมู่บ้านที่ 1 ได้แก่

5.1 กลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐ ทำหน้าที่ในการรักษากฎระเบียบของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการใช้พื้นที่ อย่างไรก็ตาม

ในกลุ่มนี้อาจจะแบ่งออกเป็นกลุ่มย่อยๆ ได้แก่ (ก) กลุ่มที่ช่วยเหลือชาวบ้านในการจัดตั้งป่าชุมชนตามความหมายของรัฐคือการเข้าช่วยเหลือประชาชนในการปลูกป่าบริเวณสาธารณะประโยชน์ กลุ่มนี้เป็นเจ้าหน้าที่มาจากกรมป่าไม้และเจ้าหน้าที่ป่าไม้จากอำเภอ (ข) กลุ่มเจ้าหน้าที่ปราบปราม กลุ่มนี้เป็นเจ้าหน้าที่หน่วยป้องกัน

รักษาป่าที่คอยสอดส่องดูแลไม่ให้ราษฎรใช้ประโยชน์จากป่าในบริเวณอนุรักษ์แต่มีกำลังในการปราบปรามน้อย เจ้าหน้าที่บางส่วนจะเป็นผู้คอยสนับสนุนให้มีการทำไม้ อย่างผิดกฎหมายของราษฎรบางกลุ่มในพื้นที่เพื่อส่งขายกับพ่อค้าภายนอก (ค) เจ้าหน้าที่ให้ประโยชน์กับราษฎร เช่น เจ้าหน้าที่กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร กลุ่มนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยในท้องถิ่น เข้ามากระตุ้นและให้คำปรึกษาหารือกับราษฎรในการอนุรักษ์ ศึกษาการใช้พื้นที่ที่เหมาะสม และประสานงานกับราษฎรในการจัดกิจกรรมทางวิชาการต่าง ๆ

5.2 *กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน* เป็นผู้สนับสนุนให้ราษฎรมีการสร้างป่าชุมชนคือการมีส่วนร่วมในการควบคุมการใช้พื้นที่ป่า โดยการออกกฎระเบียบและดูแลห้ามปรามการใช้ประโยชน์จากป่าที่ไม่ตรงกับกฎระเบียบที่ตั้งไว้ การกำหนดขอบเขตและการจำแนกประเภทของป่าให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริง รวมทั้งการร่วมมือกับรัฐในการสร้างป่าชุมชนตามความหมายของรัฐที่มีความหมายแคบเพียงแค่วางกันปลูกป่าและดูแลป่าที่ปลูกเท่านั้น

5.3 *ราษฎรกลุ่มอนุรักษ์ป่า* เป็นกลุ่มที่ก่อตั้งขึ้นมาเพื่อจัดกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชน และนักวิชาการในการจัดกิจกรรมทางวิชาการ การเกิดขึ้นของราษฎรกลุ่มนี้ เริ่มต้นจากความไม่แน่ใจในการกำหนดขอบเขตป่าอนุรักษ์ของทางราชการ ซึ่งกำหนดเข้าไปในเขตทำกินของราษฎรมากกว่าความต้องการที่จะอนุรักษ์ป่าอย่างจริงจัง ในขณะที่บางกลุ่มได้รับผลประโยชน์จากป่าโดยตรงมากกว่า เนื่องจากมีพื้นที่เพาะปลูกแบบสมัยใหม่น้อยกว่ากลุ่มอื่น กลุ่มนี้ได้รับเงินสนับสนุนในการทำกิจกรรมจากองค์กรพัฒนาเอกชน บางส่วนและจากรัฐบางส่วน และมีการสร้างป่าชุมชนขึ้น แต่ยังมีปัญหาในการบริหารจัดการที่ไม่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งการเข้าร่วมมืออย่างจริงจังของราษฎรยังน้อยอยู่ คนกลุ่มนี้มีประมาณร้อยละ 20 ของราษฎรในหมู่บ้านทั้งหมด

5.4 *พ่อค้าไม้และเจ้าหน้าที่ของรัฐ* ที่ประกอบอาชีพเป็นนักธุรกิจควบคู่ไปด้วย ซึ่งกลุ่มนี้ไม่ได้อยู่ในพื้นที่โดยตรง แต่ให้การสนับสนุนทางอ้อมกับผู้ทำไม้

เพื่อการค้าอย่างผิดกฎหมาย

5.5 *ราษฎรกลุ่มไม่เห็นด้วยกับการอนุรักษ์* มีการทำไม้เพื่อการค้าอย่างผิดกฎหมายเป็นหลัก เนื่องจากได้รับผลตอบแทนค่อนข้างมาก ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มวัยรุ่นที่ไม่ได้ทำการเกษตรเป็นของตนเอง ได้รับความร่วมมือจากกลุ่มที่ 4 อย่างลับๆ ในการส่งไม้ออกขายไม่ให้เกิดการสนับสนุนในกิจกรรมป่าชุมชน และมีบางคนในกลุ่มนี้ขัดแย้งกับคณะกรรมการป่าชุมชนถึงขั้นสั่งการกรรมการป่าชุมชนซึ่งเป็นกรรมการหมู่บ้านด้วย 1 คน คนกลุ่มนี้มีประมาณร้อยละ 20 เช่นกัน

5.6 *กลุ่มราษฎรที่ยังมีความคิดเห็นเป็นกลาง* เนื่องจากมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมตามปกติ และมีพื้นที่สวนยางและสวนผลไม้พอสมควร กลุ่มนี้ไม่เห็นด้วยกับรัฐในเรื่องขอบเขตป่าอนุรักษ์ แต่ยังมีความเห็นที่เป็นกลางในกรณีความขัดแย้งเกี่ยวกับการทำไม้เพื่อการค้า และยังหวาดระแวงกลุ่มต่อต้านอนุรักษ์ด้วย

หมู่บ้านที่สอง เป็นชุมชนเก่าแก่ ราษฎรมีความผูกพันต่อชุมชนและป่าต้นน้ำลำธารที่หล่อเลี้ยงชุมชนมาตั้งแต่อดีต และยังมีความผูกพันในเครือญาติ ผู้อาวุโส และผู้นำหมู่บ้านมีบทบาทในการยับยั้งการทำลายป่าและสมาชิกในชุมชนมีความเชื่อในตัวผู้นำสูง โดยเฉพาะผู้นำทางศาสนาและผู้ใหญ่บ้านในการที่จะห้ามปรามและการปกป้องการทำลายป่ามาตั้งแต่อดีต หลังจากมีการประกาศเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและเจ้าหน้าที่หน่วยพิทักษ์ป่ามาตั้งที่ทำการอยู่ในหมู่บ้านแต่ราษฎรก็คอยสอดส่องดูแลให้ทางราชการเกี่ยวกับการลักลอบการตัดไม้จากบุคคลภายนอก ถึงแม้จะไม่มีองค์กรชุมชนอย่างเป็นทางการชัดเจนเกี่ยวกับการจัดการป่าเหมือนหมู่บ้านแรก นอกจากนี้ความขัดแย้งภายในชุมชนโดยเฉพาะระหว่างกลุ่มภายในชุมชนไม่ค่อยมี จะมีเพียงความขัดแย้งระหว่างกลุ่มอนุรักษ์และกลุ่มผู้ลักลอบการตัดไม้ และมีความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนเกี่ยวกับที่ดินบางส่วนที่อยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเท่านั้น ส่วนที่ตั้งชุมชนอยู่นอกเขตป่า ในอนาคตคาดว่าจะการดูแลอนุรักษ์ป่ามีความเป็นไปได้สูงถ้าหากเจ้าหน้าที่ของรัฐจริงจังและต่อเนื่อง เพราะการลักลอบตัดไม้เกือบทุกครั้งจะมีเจ้าหน้าที่ของรัฐอยู่เบื้องหลัง ราษฎรได้กล่าวว่ามีกลุ่มคนจากที่อื่นเข้ามาลักลอบตัดไม้ในป่าลึกโดยมี

เจ้าหน้าที่ ทางราชการบางคนอยู่เบื้องหลังแล้วมีการ
ประมูลไม้ที่จับได้ออกไป สำหรับกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง
ในชุมชนมีดังนี้

- 1) กลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้แก่ กลุ่มเจ้าหน้าที่
ปราบปราม เป็นกลุ่มเจ้าหน้าที่ป่าไม้เช่นเดียวกับหมู่บ้าน
ที่ 1 แต่จะมีเจ้าหน้าที่เฉพาะ ซึ่งเป็นหน่วยพิทักษ์ป่า
ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า มีที่ทำการอยู่ในพื้นที่ คอย
สอดส่องดูแลไม้ให้ประชาชนใช้ประโยชน์จากป่าในบริเวณ
สวนป่า แต่ก็อนุโลมให้ใช้ผลผลิตจากป่าได้โดยไม่ทำลาย
ต้นไม้ กลุ่มเจ้าหน้าที่ที่ให้ประโยชน์กับราษฎร ได้แก่
เจ้าหน้าที่กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง เจ้าหน้าที่
ส่งเสริมการเกษตร นักวิชาการจากมหาวิทยาลัย ที่
เข้าไปกระตุ้นและให้คำปรึกษาประชาชนในการอนุรักษ์
ศึกษาการใช้พื้นที่เขตป่าโดยประสานร่วมกับราษฎร
- 2) กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนได้เข้ามาส่งเสริม
ให้ราษฎรปลูกพืชร่วมยาง
- 3) กลุ่มราษฎรอาสาพัฒนาป้องกันตนเอง
เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของหมู่บ้านและช่วยกัน
สอดส่องดูแลการลักลอบการตัดไม้ด้วย

สรุปและข้อเสนอแนะ

การเปลี่ยนแปลงการถือครองและการใช้ที่ดิน
ทำให้เกิดผลดังนี้คือ การลดลงของพื้นที่ป่าและการ
เสื่อมโทรมของป่า มีการขยายพื้นที่ไปยังพื้นที่เขาและ
ภูเขาสูงชันซึ่งเป็นป่าต้นน้ำ มีผลต่อการชะล้างพังทลาย
ของดิน วิธีการผลิตเป็นแบบดั้งเดิมที่ไม่ต้องพึ่งพาทุน
และปัจจัยภายนอก ใช้เทคโนโลยีแบบง่าย ๆ เปลี่ยนไปสู่
การพึ่งพาสถาปัตยกรรมภายนอกไม่ว่าจะเป็นในแง่ปัจจัยการผลิต
และผลผลิตที่ได้ เกิดความแตกต่างทางด้านเศรษฐกิจ
ของคนในชุมชนด้วยตนเอง เนื่องจากความแตกต่างทาง
ด้านการได้รับประโยชน์จากความช่วยเหลือและสนับสนุน
ของรัฐทั้งในแง่ของโครงสร้างพื้นฐาน ปัจจัยการผลิต
ทางการเกษตรและเอกสารสิทธิในที่ดิน รวมทั้งความ
แตกต่างอันเนื่องมาจากโอกาสในการจับจองพื้นที่ที่
เหมาะสมในการทำการเกษตรที่แตกต่างกันด้วย เกิด
ความขัดแย้งเรื่องขอบเขตพื้นที่ทำกินระหว่างรัฐและชุมชน
อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากพื้นที่ทำกินของราษฎรที่ได้ใช้
ประโยชน์มานานแล้วถูกผนวกอยู่ในเขตอนุรักษ์ที่รัฐได้

กำหนดขึ้นภายหลัง แม้ว่านโยบายป่าไม้จะออกมาใน
รูปแบบต่างๆ ได้แก่ พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครอง
สัตว์ป่า พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ เพื่อเพิ่มพื้นที่
ป่าอนุรักษ์ในป่าสงวนแห่งชาติ และมาตรการอื่นๆ ใน
การจัดการเกี่ยวกับที่ดินทำกินของราษฎรเพื่อยับยั้งการ
บุกรุกป่าแต่บุคคลากรของกรมป่าไม้มีน้อยไม่สามารถ
ควบคุมการขยายพื้นที่ทำกินของชุมชนได้ หลังจากรัฐให้
ความสำคัญกับการอนุรักษ์ป่ามากขึ้นและการประกาศ
เขตอนุรักษ์รูปแบบต่างๆ มีผลทำให้คนในชุมชน
พยายามต่อรองกับรัฐโดยการรวมกลุ่มคัดค้านการขยาย
ขอบเขตพื้นที่อนุรักษ์ที่ราษฎรได้ใช้ประโยชน์ทำกินแล้ว
รวมทั้งมีการจัดตั้งป่าชุมชนขึ้นในพื้นที่ป่าที่เหลืออยู่เพื่อ
ใช้ทรัพยากรจากป่าภายใต้กฎเกณฑ์ของชุมชนและหยุด
ถางป่าสมบูรณ์ ในขณะที่ราษฎรบางกลุ่มยังคงตัดไม้เพื่อ
ขายให้กับนายทุนภายนอกชุมชน โดยการสนับสนุนของ
ผู้มีอิทธิพลและเจ้าหน้าที่ของรัฐบางคน ซึ่งไม่แตกต่าง
กันภาคอื่นๆ ของประเทศไทย เช่น ที่ภาคตะวันออกเฉียง
เหนือ พบว่า ปัญหาสำคัญในการจัดการป่าคือ
ความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่มีน้อยมากเพราะมองว่าชุมชน
บุกรุกป่า นอกจากนี้บางชุมชนในปัจจุบันมีกลุ่มทุน
เข้าไปใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าด้วย (บัญชา แก้วส่อง, 2540)
ทำให้กลุ่มอนุรักษ์ไม่สามารถดำเนินการบริหารป่าชุมชน
ให้บรรลุเป้าหมายได้ เนื่องจากเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นใหม่
ยังคงมีความอ่อนแอและขาดการสนับสนุนจากทาง
ราชการอย่างต่อเนื่องและจริงจัง

จากการเปรียบเทียบลักษณะต่างๆ ของสอง
หมู่บ้านที่ศึกษา กล่าวได้ว่าเงื่อนไขเชิงประวัติศาสตร์มีผล
ต่อการจัดการป่าของชุมชนด้วย กล่าวคือ หมู่บ้านหนึ่ง
เป็นชุมชนใหม่กับอีกหมู่บ้านหนึ่งเป็นชุมชนดั้งเดิมและ
มีประวัติการตั้งถิ่นฐานที่ยาวนานกว่า ชุมชนมีความ
ยึดเหนี่ยวทางวัฒนธรรมท้องถิ่นสูง มีความเชื่อต่อผู้นำ
ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
กับผู้อาวุโสและผู้นำทางศาสนา รวมทั้งมีจิตสำนึกร่วมกัน
ในการสืบทอดทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน มีการ
ร่วมมือในการดูแลรักษาป่ารวมทั้งการป้องกันการลักลอบ
ตัดไม้ทำลายป่าของคนภายนอกมีประสิทธิภาพมากกว่า
ชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่ สองชุมชนต่างก็มีองค์กรชาวบ้าน
เพื่อดูแลรักษาป่าเช่นเดียวกัน แต่ชุมชนเก่าจะใช้การ

ควบคุมทางสังคมมากกว่าการเขียนกฎเกณฑ์ขึ้นมาอย่างเป็นทางการแบบชุมชนใหม่ อย่างไรก็ตามชุมชนทั้งสองประเภทมีความต้องการจากรัฐที่เหมือนกันคือการกำหนดเขตป่าอนุรักษ์ให้ถูกต้องกับความเป็นจริงในสภาพปัจจุบัน และการขอมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่าและจัดการป่าในพื้นที่ที่ชุมชนตั้งอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาป่าชุมชนในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่พบเช่นกันว่าวัฒนธรรมประเพณีมีผลต่อการรักษาป่าโดยเฉพาะเป็นชุมชนที่เก่าแก่ ซึ่งชุมชนใหม่ส่วนใหญ่ขึ้นตั้งองค์กรขึ้นจากการกดดันของรัฐเกี่ยวกับนโยบายการจัดการป่า ทำให้คนในชุมชนรวมตัวกันเพื่อปกป้องสิทธิ์เพื่อต่อรองกับรัฐและสร้างกฎเกณฑ์ของชุมชนขึ้นมา (มงคล ด่านธานินท์ และคณะ, 2536; ฉลาดชาย รมิตานนท์, อานันท์ กาญจนพันธ์, และ สันฐิตา กาญจนพันธ์, 2536) การจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านและของรัฐยังมีความแตกต่างกันในแง่แนวคิด เพราะรัฐใช้กรอบของกฎหมายเป็นข้อกำหนดในการจัดการที่จะแยกคนออกจากป่า จะเห็นได้ว่าการจัดการป่าของรัฐที่ผ่านมาที่มีความล้มเหลวเพราะรัฐมุ่งเน้นผลตอบแทนทางด้านเศรษฐกิจและประโยชน์ทางด้านอุตสาหกรรมเป็นหลัก ผลประโยชน์ที่แท้จริงไม่ได้ตกอยู่กับประชาชนในท้องถิ่น ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นขาดจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของและหวงแหนทรัพยากรป่าไม้ ในขณะที่ชาวบ้านถือว่าป่าคือสิทธิ์การใช้ประโยชน์ที่คนกับป่าอยู่ร่วมกันมานาน ความแตกต่างของแนวคิดทั้งสองทำให้ยังไม่สามารถออกกฎหมายเกี่ยวกับป่าชุมชนขึ้นมาบังคับใช้จนกระทั่งปัจจุบัน

จากผลการศึกษาจึงได้ให้ข้อเสนอแนะดังนี้

1. ในการลดความขัดแย้งการใช้ที่ดินอย่างต่อเนื่องและทวีความรุนแรงมากขึ้น หากรัฐจะยืนยันแยกคนออกจากป่าจะยิ่งเกิดความขัดแย้งมากขึ้น ดังนั้นควรจะพิจารณาแนวทางการจัดการป่าที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยหันมาให้ความสำคัญกับองค์กรในท้องถิ่น เพียงแต่รัฐจะต้องยอมรับและมีความจริงใจสนับสนุนให้องค์กรชุมชนดำเนินการต่อไป เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องเอาใจจริงเอาใจและดำเนินการต่อเนื่องเพื่อสร้างความมั่นใจ ความเข้มแข็งให้แก่องค์กรชุมชน ปัญหาที่เกิดขึ้นจะต้องใช้เวลาในการทำความเข้าใจระหว่างคนใน

ชุมชนเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพื่อให้เห็นถึงความสำคัญและผลกระทบที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ควรมีการดำเนินการตามขั้นตอนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายระยะยาว ต้องทำความเข้าใจ ชักจูงให้กลุ่มราษฎรที่ไม่ร่วมในการรักษาป่าและไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของชุมชนโดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่นโดยชักจูงให้กลุ่มดังกล่าวเข้ามามีส่วนร่วมและรับรู้กิจกรรมและวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งองค์กรป่าชุมชน

2. การจัดการพื้นที่ในเขตป่า ควรมีการจัดทำแนวขอบเขตป่าอนุรักษ์ที่ชัดเจนตามสภาพความเป็นจริง โดยกันพื้นที่ที่ได้ใช้ประโยชน์แล้วกับพื้นที่ป่าที่เหลืออยู่จัดพื้นที่หัวไร่ปลายสวน ซึ่งอยู่ระหว่างป่าสมบูรณ์กับพื้นที่การเกษตรให้เป็นแนวเขตพื้นที่ป่ากันชน ให้ชุมชนควบคุมกันเองไม่ให้บุกรุกไปถึงป่าสมบูรณ์ได้

3. การปรับเปลี่ยนระบบการผลิต จากการที่วิถีการผลิตในปัจจุบันได้ถูกเปลี่ยนไปสู่ระบบการผลิตเพื่อขายที่ต้องพึ่งพาทุนและปัจจัยภายนอก และเน้นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว การผลิตเกษตรพื้นบ้านดั้งเดิมที่เน้นความหลากหลายของพืชเริ่มลดลง นำไปสู่การทำลายความสมดุลของระบบนิเวศ แนวทางจัดการใช้ประโยชน์ที่ดินจึงต้องพิจารณาให้เหมาะสมกับแต่ละเขตนิเวศ คือพื้นที่ภูเขาและบริเวณไหล่เขาซึ่งมีความลาดชันสมควรกันไว้เป็นพื้นที่ป่า สำหรับเขตกันชนควรกระตุ้นให้มีการจัดการของชุมชน โดยการจัดตั้งเป็นป่าชุมชนอย่างจริงจังเพื่อเป็นตัวแทนในการรักษาป่าของรัฐอีกส่วนหนึ่ง และควรส่งเสริมการทำเกษตรในรูปแบบวนเกษตร ซึ่งเป็นการเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพเข้าไปในระบบถือเป็นการทำการเกษตรในลักษณะเลียนแบบป่าธรรมชาติ

4. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลรักษาป่า ปัจจุบันคนในชุมชนบางกลุ่มยังมีความขัดแย้งในเรื่องการใช้ทรัพยากรและไม่มีความผูกพันที่บ่งชี้ให้เห็นวัฒนธรรมในการอยู่อาศัยที่มีการเกื้อกูลต่อการรักษาป่า แต่ก็มีกลุ่มที่ต้องการรักษาทรัพยากรป่าอย่างจริงจัง ดังนั้นรัฐควรสนับสนุนแนวทางพัฒนาจากพื้นฐานความเป็นจริงของชุมชนและโน้มน้าวเพื่อสร้างความเข้าใจให้กลุ่มที่ต่อต้านในเรื่องการใช้ทรัพยากรและการรักษาป่าให้เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดการโดยเริ่ม

ตั้งแต่หลักการและวิธีการจัดทำแนวเขต เพราะการดูแลรักษาป่าจะสำเร็จตามเป้าหมายได้ยากหากไม่ได้รับความช่วยเหลือและร่วมมือจากประชาชนในท้องถิ่น และรัฐต้องสำรวจข้อเท็จจริงอย่างละเอียดในการพิจารณาการตั้งถิ่นฐาน และพื้นที่ที่ราษฎรได้ทำกินแล้ว ซึ่งข้อจำกัดในการใช้ประโยชน์จะมีความขัดแย้งรุนแรงมากขึ้นหากไม่ได้รับการแก้ไขที่ถูกต้อง

5. รัฐหรือองค์กรพัฒนาเอกชนควรให้ความรู้ความเข้าใจในการจัดการดูแลรักษาป่า และการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างถูกต้องกับกลุ่มผู้นุรักษ์ป่า หรือผู้นำชุมชนที่สมาชิกในชุมชนให้ความเชื่อถือและมีอำนาจในการควบคุมสมาชิกในชุมชนได้เพื่อเป็นตัวแทนในการรณรงค์ และให้ความรู้ความเข้าใจในการใช้ประโยชน์จากป่ากับราษฎร เพื่อใช้ทรัพยากรจากป่าได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ควรบูรณาการหลักสูตรการเรียนการสอนแก่โรงเรียนในชุมชนที่อยู่ในเขตป่าให้มีเนื้อหาและกระบวนการเรียนการสอนที่เอื้อต่อความเข้าใจองค์ความรู้และฐานทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน โดยเน้นตั้งแต่ระดับประถมศึกษาเป็นต้นไป เพื่อให้เยาวชนรุ่นหลังได้เรียนรู้เรื่องชุมชนของตนเองตั้งแต่นั้น

6. บทบาทของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ควรเน้นหลักวิทยาศาสตร์ชุมชนมากกว่าเน้นหนักการพิทักษ์ปกป้องป่าและสัตว์ป่าเท่านั้น เจ้าหน้าที่ของรัฐควรทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกแก่ชุมชนได้เรียนรู้เรื่องราวของป่าชุมชนและผลที่คาดหวังไว้คือความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชุมชนและเจ้าหน้าที่ และเกิดแรงจูงใจที่จะเรียนรู้ร่วมกัน

เอกสารอ้างอิง

- กรมป่าไม้. (2535). การจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่ดินและป่าไม้ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: กองจัดการที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ.
- กรมพัฒนาที่ดิน. (2533). รายงานประจำปี 2533. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. (2534). ผลการศึกษาและข้อเสนอทางนโยบาย. ใน เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (บรรณาธิการ), วิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินทำกินในเขตป่า (พิมพ์ครั้งที่ 2, หน้า 1-38). กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

- ฉลาดชาย รมิดานนท์, อานันท์ กาญจนพันธ์ และ สันธิตา กาญจนพันธ์. (2536). ป่าชุมชนภาคเหนือ. ใน เสน่ห์ จามริก และ ยศ สันตสมบัติ (บรรณาธิการ), ป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวทางพัฒนาเล่ม 2. กรุงเทพฯ: สมาคมชุมชนท้องถิ่น.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2527). เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. นนทบุรี: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.
- ธงชัย จารุพัฒน์. (2537). การใช้ภาพจากดาวเทียมสำรวจตรวจสอบสภาพความเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: ส่วนวิเคราะห์ทรัพยากรป่าไม้ สำนักวิชาการป่าไม้ กรมป่าไม้.
- บัญญัติ แก้วส่อง. (2540). บทบาทและแนวทางส่งเสริมองค์กรท้องถิ่นในการจัดการป่าอย่างยั่งยืน. เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง เขตกันชน: ยุทธวิธีสู่การจัดการป่าอย่างยั่งยืน, สมาคมอนุรักษ์ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อม และสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย.
- มงคล ด่านธานี, บัญชร แก้วส่อง, วีระ ภาคอุทัย, ประสิทธิ์ คุณรัตน์ และ สุวิทย์ อิศรสวัต. (2536). ความหมายของป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ใน เสน่ห์ จามริก และ ยศ สันตสมบัติ (บรรณาธิการ), ป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวทางพัฒนาเล่ม 3. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- มานพ เล่าประเสริฐ. (2534). การสงวนป่าในประเทศไทย. ใน วราพร ศรีสุพรรณ (บรรณาธิการ), การพัฒนาแบบยั่งยืน: ทางเลือกใหม่ในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม (หน้า 151-163). กรุงเทพฯ: คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- โสภณ ชมชาญ. (2535). ทรัพยากรที่ดิน: นโยบายประเมินปัญหาและแนวทางแก้ไข. ใน ปริญญา นุดาลัย และ คณะ (บรรณาธิการ), สิ่งแวดล้อม 35. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- อำนาจ คอวนิช. (2525). ป่าไม้กับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อำพล เสนาณรงค์. (2536). วิวัฒนาการของการเกษตรในประเทศไทย. ใน เกษตรยั่งยืน: อนาคตของเกษตรกรไทย (หน้า 8-12). กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ.
- Peluso, N., Vardergeest, P., & Lesley, P. (1995). Social aspects of forestry in Southeast Asia. *Journal of Southeast Asian Studies*, 35(1), 133-158.

Vandergeest, P. (1994). **Mapping nature: Territorialization of right to the forest in Thailand.** Paper presented at the annual meeting of the Association for Asian Studies, Boston, Mass.